

תיק מטפל: חשיבה מקצועית קלינית (Professional Reasoning) בריפוי בעיסוק *

הגדרה: חשיבה מקצועית היא תהליך עיבוד המשמש מרפאים בעיסוק לצורך הבנה, ניתוח, תכנון ויישום התערבות. תהליך זה מלווה בהעלאת שאלות תמידי בכל אחד משלבי העשייה המקצועית, מוביל לעבודה שיטתית ומעמיקה ומאפשר להבהיר למרפאים בעיסוק, ללקוחות ולעמיתים את השיקולים המקצועיים בבחירת ההתערבות.

מרפאים בעיסוק משתמשים בתהליך חשיבה מקצועית כדי לבחור כלי הערכה, להגדיר מטרות, גישה/ות להתערבות ואמצעים ופעילויות טיפוליות. חשיבה מקצועית מאפשרת למרפאים בעיסוק לזהות את הצרכים של האדם, את מרכיבי האדם הרלוונטיים וכן את המשמעות של העיסוקים בעבורו. (מתע"מ מחודש, 2016 ; OTPF, 2014)

להלן סוגי החשיבה המקצועית:

- ❖ **חשיבה מדעית (Scientific reasoning)** היא קבלת החלטות המבוססת על ידע תיאורטי ומדעי וראיות מחקריות (Evidence-based practice). חשיבה זו יכולה לכלול חשיבה אבחנתית (Diagnostic reasoning) המתמקדת בניתוח המאפיינים הקליניים וחשיבה פרוצדורלית (Procedural reasoning) המתייחסת למצבים שבהם המרפאים בעיסוק בוחנים את הדרך ואת האמצעים המתאימים.
- ❖ **חשיבה נרטיבית (Narrative reasoning)** מבוססת על הסיפור האישי חוויתי של האדם וסביבתו תוך התייחסות לעבר, להווה ולעתיד הצפוי לו.
- ❖ **חשיבה פרגמטית (Pragmatic reasoning)** מאפשרת להתאים או לשנות את תהליך הטיפול/התערבות בהתאם לגורמים שונים כגון משאבים כספיים, סביבה פיזית, זמינות אביזרי טיפול, כישורים מקצועיים ומצבו האישי של המטפל.
- ❖ **חשיבה אתית (Ethical reasoning)** מאפשרת למרפאים בעיסוק לנתח דילמות אתיות שעולות במהלך ההתערבות ולבחור דרכים שונות להתמודדות עמן.
- ❖ **חשיבה אינטראקטיבית (Interactive reasoning)** המכוונת לבניית יחסים בין אישיים ומאפשרת עבודה משותפת לזיהוי בעיות ופתרון.
- ❖ **חשיבה תלוית מצב (Conditional reasoning)** המשלבת בין כל סוגי החשיבה הקלינית על מנת לאפשר למרפאים בעיסוק להגיב בגמישות למצבים משתנים תוך התייחסות לאפשרויות הצפויות לאדם.

* בספרות המקצועית מושג זה מופיע גם כחשיבה קלינית/ טיפולית (Clinical /Therapeutic reasoning)

יישום חשיבה מקצועית בתהליך הטיפול של מרפא/ה בעיסוק בתלמיד במערכת החינוך

חשיבה אינטראקטיבית	חשיבה אתית	חשיבה פרגמטית	חשיבה נרטיבית	חשיבה מדעית	שלב בתהליך ההתערבות/ סוג החשיבה
חשיבה בהקשר עבודת צוות רב מקצועית בניית נהלי עבודה וחלוקת תפקידים, לגבי תכנון ההתערבות ויישומה במהלך השנה	הפעלת שיקול דעת בתכנון ההתערבות, לשמירה על ערכים של כבוד האדם, שוויון ומניעת אפליה שמירה על סודיות, רפואית ופרטיות, מידת ההכשרה של המטפל לסוג ההתערבות ולמטרותיה הימנעות מגרימת נזק	הפעלת שיקול דעת בהתייחסות למרכיבים של משאבי זמן העומדים לרשות המרפא בעיסוק ציוד, מרחב ההתערבות (בטיחות, אינטימיות, מותאם חושית) מערכת השעות של התלמיד	ברור עמדות ותפיסות של התלמיד, משפחתו וגורמים משמעותיים בקהילה לגבי הקושי (מחלה, מגבלה בתפקוד) עריכת ראיונות לתלמיד ולמשפחתו ברור עמדות כלפי שינוי וטיפול	שאלת שאלות בנושאים הקשורים לאבחנה וטיפולים שניתנו בעבר. איסוף מידע מהתיק האישי, תיק רפואי, ביצוע תצפיות בסביבות תפקוד שונות העברת אבחונים סטנדרטיים.	איסוף נתונים ובניית פרופיל עיסוקי
	הפעלת שיקול דעת בתהליך הערכה מכבד המבוסס על ערכים אתיים מקצועיים	התאמה של כלי הערכה למשאבים במסגרת.	עריכת ראיון, שיח ופגישה אישית עם התלמיד ומשפחתו.	בחירת כלי הערכה ואבחון הרלוונטיים לאבחנה ולקשיים, מותאם לגיל התלמיד ולמטרות ההערכה	בחירת כלי הערכה
הגדרת מטרות בשיתוף צוות רב מקצועי בהתאמה לתכנית אישית של התלמיד	ניסוח מטרות בהתאם לקוד האתי של הריפוי בעיסוק	הגדרת מטרות מדידות ותפקודיות	ברור לגבי העדפות התלמיד ומשפחתו והעדפות גורמים שונים בקהילה	דירוג רמת התפקוד של הילד ומידת התמיכה הנדרשת	הגדרת מטרות ויעדים

משרד החינוך מינהל פדגוגי אגף א' חינוך מיוחד

שלב בתהליך ההתערבות/ סוג החשיבה	חשיבה מדעית	חשיבה נרטיבית	חשיבה פרגמטית	חשיבה אתית	חשיבה אינטראקטיבית
בחירת מודל התערבות (ישיר / ניטור / היועצות) סוג ההתערבות (יחידני, קבוצתי, הכיתה כקבוצה) וגישת הטיפול	התערבות בהתאם למידע שנאסף ולמטרות שהוגדרו (לדוגמא, מעקב/ הדרכה ברמת תדירות)	התאמה של המודל לנרטיב של המטופל	מודל ההתערבות מבוסס על משאבים	בחירת המודל מבוססת על ידע של המרפא בעיסוק והכשרתו, ויישומו עומד בקריטריונים אתיים	שיתוף הצוות הרב מקצועי בבחירת המודל וסוג הטיפול
בחירה של סביבת טיפול	בחירה של סביבת טיפול הולמת את צרכי התלמיד, אבחנתו ומטרות הטיפול	בחירה של סביבה המאפשרת ביטוי לצרכי התלמיד ומטרות הטיפול	בחירה של סביבת טיפול בהתאם לזמינות ולנגישות חדרים	בחירה של סביבה המכבדת מתן טיפול	תיאום סביבת הטיפול עם אנשי צוות בהסכמה משותפת
תיעוד ודיווח	תיעוד קבוע של מהלך הטיפול בחירת דרכים לדיווח הקפדה על ניסוח מקצועי ובהיר לתלמיד ולמשפחתו	שיתוף התלמיד והוריו בתהליך בחירת דרכים לדיווח הקפדה על ניסוח מקצועי ובהיר לתלמיד ולמשפחתו	הגדרת דרכים לדיווח בהתאם לנהלי המוסד החינוכי הקפדה על ניסוח מקצועי ובהיר לתלמיד ולמשפחתו	תיעוד ודיווח תוך שמירה על קריטריונים אתיים הקפדה על ניסוח מקצועי ובהיר לתלמיד ולמשפחתו	בחירת דרכים לדיווח בהתאמה לנהלי המוסד החינוכי
מדידה של תוצאות התערבות	מדידת התוצאות לקראת הערכה מעצבת ובסיום הטיפול איסוף ראיות אודות יעילות ההתערבות.	הערכת התהליך הטיפולי ותוצאותיו על פי תפיסת התלמיד ומשפחתו וגורמים משמעותיים בקהילה	שימוש בכלי הערכה זמינים ונגישים	תהליך הערכה ואיסוף ראיות ליעילות הטיפול מבוסס על קריטריונים אתיים תוך הקפדה על פרטיות התלמיד ומשפחתו ושיתופם בממצאים	העברת מידע לצוות על תוצאות התערבות תוך הקפדה על כללי אתיקה של פרטיות התלמיד ומשפחתו

דוגמאות לשאלות בתהליך החשיבה מקצועית (קלינית)

חשיבה מדעית

- מהי האבחנה?
- מה ידוע על האבחנה בספרות? מה הפרוגנוזה? אילו קשיי תפקוד צפויים?
- באילו כלי הערכה ואבחונים כדאי להשתמש?
- איזו גישת התערבות הוכחה כיעילה בספרות?

חשיבה נרטיבית

- איך נתפס הקושי/ המחלה / המגבלה בתפקוד בעיני התלמיד, משפחתו והגורמים בקהילה?
- איך נתפס הקושי בעיני צוות בית הספר וקבוצת השווים?
- מהן העמדות של התלמיד ומשפחתו כלפי שינוי?
- ההיסטוריה הטיפולית על פי תפיסת המשפחה והילד, מה הצליח ומה לא?

חשיבה פרגמטית

- מהי מידת ההתאמה של הטיפול לנהלים הקיימים במוסד החינוכי?
- מהם משאבי זמן העומדים לרשות המרפא בעיסוק? איזה ציוד הכרחי לבצוע התהליך והאם הוא זמין?
- האם ישנו מרחב מספק ליישום ההתערבות?
- האם המרחב מתאים ליישום ההתערבות באופן בטיחותי/ אינטימי?
- האם מובטחת הטבה למטופל/ הימנעות מגרימת נזק?

- האם השותפים הנדרשים ליעילות ההתערבות זמינים?
- (סייעת, מורה, גננת, הורים, איש צוות טיפולי אחר)
- כיצד לבנות מערכת אישית מותאמת ויעילה לצרכים הלימודיים והטיפולים במקביל?
- באיזה אופן ניתנת הדרכה למרפא בעיסוק במוסד החינוכי?

חשיבה אתית

- האם מתקיימת שמירה על כללי סודיות רפואית ופרטיות?
- האם ההתערבות עולה בקנה אחד עם שמירה על ערכי כבוד האדם, השוויון ומניעת אפליה?
- האם המרפא בעיסוק הוכשר במידה מספקת לבצע את ההתערבות?

חשיבה אינטראקטיבית

- מי השותפים שלי להתערבות?
- איזה מידע להעביר לצוות רב מקצועי? מה הנושאים שעלי להיוועץ בהם?
- באיזה אמצעים ודרכים יש להעביר מידע על מהלך ההתערבות ותוצאותיה?

גישות בריפוי בעיסוק (מתע"מ 2016; OTPF, 2014)

גישות ההתערבות הן האסטרטגיות הספציפיות המכוונות את תהליך ההתערבות לצורך השגת מטרותיו, וכוללות: קידום בריאות, שיפור ושחזור, שימור, הסתגלות ומניעה. גישות התערבות אלו מכתיבות את הבחירה במודלים יישומיים, מסגרות התייחסות או תיאוריות מנחות טיפול. מומלץ להיעזר במסמך זה בתכנון תהליך התערבות. להלן פירוט הגישות:

1. קידום בריאות Health promotion

תפיסה טיפולית המניחה העדר מגבלה /פגיעה ביכולת הביצוע. מבוססת על יצירת התנסויות ופעילויות העשרה שמטרתן לעודד הסתגלות וביצוע בהקשרים טבעיים של חיי יום יום. דוגמאות: • פיתוח קורס על התפתחות הילד להורים לילד ראשון • בניית סביבת עבודה ארגונומית על מנת להגביר את יעילות העבודה ושביעות רצון העובד.

2. שיפור, שחזור Remediation, Restoration

תפיסה טיפולית המיועדת לשינוי מרכיבי האדם במטרה לבנות מיומנות או יכולת שטרם פותחה, או לשחזר מיומנות או יכולת אשר נפגעה. • שיפור מיומנויות סגור עצמי על מנת להתמודד עם דרישות מקום העבודה. דוגמאות: • בניית שגרות בוקר הנחוצות על מנת להגיע לבית הספר או לעבודה בזמן • שחזור יכולת הניידות הנחוצה לפעילויות משחק

3. שימור Maintain

תפיסה טיפולית שמטרתה לאפשר לאדם לשמר את יכולות הביצוע שלו. ההנחה היא, שללא התערבות משמרת מתמשכת ויצירת מערכות תמיכה, הביצוע והצרכים העיסוקיים לא ייענו ובכך ישפיעו על הבריאות ועל איכות החיים של האדם. דוגמאות: • שימור היכולת לעמידה בלוח זמנים ללקיחת תרופות בזמן, על ידי מתן שעון עזר. • שימור נגישות בטיחותית ועצמאית לאנשים עם ראייה ירודה באמצעות תאורה מוגברת. • שימור היכולת לגינון עצמאי לאנשים עם מוגבלות בפרקי הידיים, על ידי התאמת ידיות לכלי גינון. • שימור טווחים וכוח בגפה עליונה, הנחוצים לניידות עצמאית בכיסא גלגלים, על ידי ביצוע תרגילים.

4. הסתגלות, פיצוי, התאמה compensation; Modify adaptation

תפיסה טיפולית המכוונת למציאת דרכים לשינוי ההקשר הנוכחי או דרישות הפעילות על מנת לתמוך בביצוע בסביבה הטבעית. כולל טכניקות מפצות, הדגשת אפיונים מסוימים כרמזים, או הפחתת אפיונים למניעת הסחה. דוגמאות: • ארגון רצף מטלות של שגרת הבוקר לאדם עם ליקוי קוגניטיבי. • התאמת דיוור. • התאמות נגישות (למחשב) מקלדת וירטואלית, עכבר הפוך). • התאמות לבחינות בגרות

5. מניעה Disability prevention תפיסה טיפולית המכוונת למתן מענה לאנשים עם או ללא מגבלה, אשר נמצאים בסיכון לבעיות בביצוע עיסוקי /בתפקוד, במטר

למנוע התפתחות גורמים המעכבים את ביצוע העיסוקי/תפקוד. ההתערבויות יכולות להיות מכוונות לאדם, לסביבה או לדרישות הפעילות. דוגמאות: • מניעת מנח לקוי בזמן ישיבה ממושכת על ידי מתן כיסא עם תמיכת גב מתאימה. • מניעת בידוד חברתי על ידי המלצה להשתתפות בקבוצת פעילות לאחר העבודה. ; מניעת עלייה בלחץ דם במהלך פעילויות משק בית על ידי למידת ניטור לחץ הדם בתכנית תרגילי לב. • תכניות איתור בתחנות לבריאות המשפחה ובגני ילדים.

ניירות עמדה בריפוי בעיסוק

לפניכם רשימה של ניירות עמדה בריפוי בעיסוק, שיצאו בישראל בנושאים הקשורים לעבודת המרפא בעיסוק במערכת החינוך.

נייר עמדה בריפוי בעיסוק הוא מסמך רשמי המאשר על ידי ועדה מקצועית עליונה של הריפוי בעיסוק בישראל, שבה חברות נציגות של כל הגופים הרשמיים המייצגים את המקצוע – משרדי הבריאות, הרווחה והחינוך, קופות החולים, מוסדות אקדמיים, עמותה לריפוי בעיסוק. מטרת נייר עמדה היא להציג את העמדה המקצועית של הריפוי בעיסוק בהקשר לנושאים שונים בהם עוסקים מרפאים בעיסוק. ניירות העמדה נועדו לעזור למרפאים בעיסוק בהגדרת הנושאים שבהם הניירות עוסקים, בניסוח מקומם ותפקידיהם של המרפאים בעיסוק בנושאים הנדונים ובמגעים חוץ מקצועיים שלהם.

ניתן להיעזר במסמכים אלו להעמקת חשיבה המקצועית בטיפול בתלמידים ובצרכיהם המיוחדים וכן לצורך ייצוג עבודת המרפא בעיסוק בפני קהלים שונים.

קישורים לניירות מצורפים כאן, ניירות העמדה מפורסמים באתר העמותה לריפוי בעיסוק, [אתר עמותה לריפוי בעיסוק](#).

- ❖ נייר עמדה: ריפוי בעיסוק במערכת החינוך (2003). כולל הגדרה של המקצוע, הגדרה של רפ"ב במערכת החינוך, תיאור תפקיד מרפא בעיסוק במערכת החינוך תחומי עיסוק ודרכי התערבות. [נייר עמדה ריפוי בעיסוק במערכת החינוך](#)
- ❖ נייר עמדה: ריפוי בעיסוק בקרב אוכלוסייה עם ליקויי למידה לאורך מעגל החיים (2007). כולל עמדת ריפוי בעיסוק כלפי ליקויי למידה, ידע נדרש בטיפול בריפוי בעיסוק, תהליך הערכה והתערבות. [נייר עמדה ריפוי בעיסוק בקרב אוכלוסייה עם ליקויי למידה לאורך מעגל החיים](#).
- ❖ נייר עמדה: המרפאים בעיסוק כיועצי נגישות (2008). כולל פירוט של מרחב התמחות של הריפוי בעיסוק בנושאים הקשורים לנגישות ותרומת המרפאים בעיסוק לקידום נגישות. [נייר עמדה המרפאים בעיסוק כיועצי נגישות](#).
- ❖ נייר עמדה: ריפוי בעיסוק ומוגבלות שכלית התפתחותית לאורך מעגל החיים (2009). כולל הגדרות של מוגבלות שכלית התפתחותית, תהליך הערכה והתערבות של מרפאים בעיסוק בטיפול באנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, דוגמאות להתערבות. [נייר עמדה ריפוי בעיסוק ומוגבלות שכלית התפתחותית לאורך מעגל החיים](#).
- ❖ נייר עמדה: ריפוי בעיסוק בקרב אוכלוסייה עם הפרעת ויסות חושי (SMD) (Disorder Modulation Sensory) לאורך החיים (2015). כולל הגדרה של הפרעה בויסות חושי ופירוט תת הסוגים, תיאור תהליך הערכה והתערבות, פירוט גישות שונות להתערבות. [נייר עמדה ריפוי בעיסוק בקרב אוכלוסייה עם הפרעת ויסות חושי\(SMD\)](#).

- ❖ נייר עמדה: ריפוי בעיסוק בקרב אוכלוסייה עם הפרעות על הספקטרום האוטיסטי לאורך מעגל החיים (2016). כולל הגדרה של הפרעות על הספקטרום האוטיסטי, פירוט תהליך איתור, הערכה והתערבות של מרפאים בעיסוק עם אנשים ברצף אוטיסטי, פירוט התערבות מרפא בעיסוק בתחומי העיסוק. **נייר עמדה**
ריפוי בעיסוק בקרב אוכלוסייה עם הפרעות על הספקטרום האוטיסטי לאורך מעגל החיים.
- ❖ נייר עמדה: התערבות טיפולית של ריפוי בעיסוק במסגרות בבריאות הנפש בקהילה (2016). כולל רציונל ומטרות המסמך, פירוט ידע מקצועי נדרש ממרפא בעיסוק, פירוט של אוכלוסיית היעד ותהליך התערבות כולל תפיסות ומודלים שונים להתערבות. **נייר עמדה התערבות טיפולית של ריפוי בעיסוק במסגרות בבריאות נפש בקהילה.**
- ❖ נייר עמדה: התערבות בריפוי בעיסוק לקידום השתתפות ואיכות החיים של ילדים, מתבגרים ומבוגרים עם הפרעת קשב (ADHD-Disorder Hyperactivity/Deficit Attention) - נובמבר 2017, כולל הגדרות של הפרעת קשב וריכוז, פירוט של דרכי הערכה וגישות להתערבות. **התערבות בריפוי בעיסוק לקידום השתתפות ואיכות החיים של ילדים, מתבגרים ומבוגרים עם הפרעת קשב (ADHD-Disorder Hyperactivity/Deficit Attention).**